

ОСВІТНІ РЕФОРМИ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 378.09:63(438)

Модернізація вищої освіти в Польщі: Європейський вимір

Юлія Соколович-Алтуніна

У статті проаналізовано особливості модернізації вищої освіти в Республіці Польща у контексті розбудови Європейського простору вищої освіти, відслідковано динаміку системних реформ, здійснюваних з метою досягнення стратегічних цілей Болонського процесу.

Ключові слова: модернізація вищої освіти, Європейський простір вищої освіти.

Ювілейна Конференція міністрів країн-учасниць Болонського процесу, що відбулась у Відні та Будапешті 11–12 березня 2010 р., стала надзвичайно важливою віхою для європейської академічної спільноти [13]. Зустріч представників 46 країн-учасниць Болонського процесу (а також Казахстану, який щойно долучився до нього) завершилася підписанням Декларації про створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) – історичного документу, який не лише звітує про успішну трансформацію національних систем вищої освіти, а й окреслює проблемні сфери і конкретизує цілі подальших реформ.

Повільні темпи модернізації вітчизняної системи вищої освіти (ВО), зумовлені, зокрема, залежністю освітніх реформ від нестійкої політичної кон'юнктури й відсутністю адекватної нормативно-правової бази, актуалізують вивчення досвіду зарубіжних країн, які виявилися більш рішучими і послідовними, ніж Україна, у справі формування ЄПВО. Дослідження особливостей процесу модернізації ВО в Республіці Польща, яка пройшла шлях від постсоціалістичної держави до члена ЄС, дає змогу виявити можливі шляхи інтенсифікації освітніх реформ в Україні на національному та інституційному рівнях.

Розвитку вищої освіти в країнах ЄС на межі ХХ–ХХІ ст. присвячені наукові праці таких дослідників, як Н. Абашкіна, Н. Авпенюк, Р. Антонюк, Є. Бражнік, А. Василюк, В. Кремень, П. Кряжев, Н. Ничкало, Л. Пуховська, А. Сбруєва. Проблема модернізації вищої школи Польщі присвячені розвідки А. Василюк, І. Ковчиної, С. Когут, Г. Ніколаї, Й. Шемпрук. Проте підсумки першої декади становлення європейського простору вищої освіти в Польщі досі не були висвітлені у вітчизняній науково-педагогічній літературі.

Мета статті – проаналізувати окремі аспекти модернізації вищої освіти в Республіці Польща, пов'язані з досягненням цілей, закріплених у Болонській декларації та наступних резолюціях учасників Процесу формування європейського простору вищої освіти.

Університетська освіта в Польщі має довгу історію. Перший виш (Ягелонський університет у Кракові) було відкрито 1364 р. Перед початком II Світової Війни в країні функціонувало вже 9, а у 1981 р. – 91 виш. Станом на 2009 р. у Польщі нараховувалося 455 ВНЗ [8; 6], з яких 320 були приватними установами. Створення такої кількості недержавних вишів стало можливим після прийняття Закону «Про вищу освіту» від 1990 р. [16] (до того в Польщі працювали лише 6 закладів духовної освіти). Цей закон не тільки пожвавив процес роздержавлення ВО, а й надав вишам широку автономію та академічну свободу. Оновлений Закон «Про вищу освіту», який було ухвалено 27 липня 2005 р. [17] наділив університети ще більшими організаційними й академічними повноваженнями.

Загальноєвропейська тенденція розширення освітніх систем, масовізації ВО поширюється нині і на Республіку Польща. Так, у 1999–2000 академічному році в польських ВНЗ навчалися 1 431 871 особа, а в 2008–2009 ак. р. – вже 1 927 762 [12, с. 56], тобто кількість студентів за 9 років збільшилася на 495 891 особу.

Республіка Польща як один із 29 підписантів Болонської декларації у 1999 р., зобов'язалася сприяти розбудові ЄВПО через запровадження системи двоциклової вищої освіти (бакалаврат /ліценціат – магістратура), загальнозрозумілих та зіставних академічних ступенів і дипломів, Європейської системи трансферу оцінок (ECTS), через розвиток академічної мобільності та забезпечення якості вищої освіти [13]. Резолюції Міністерських конференцій країн-учасниць Болонського процесу, що знайшли своє відображення в підсумкових комюніке, слугували дороговказами для подальшої модернізації системи ВО в Польщі.

- У Празькому комюніке (2001 р.) наголошено на необхідності розвитку ціложиттєвого навчання (*lifelong learning*) та популяризації європейських вишів серед студентів з інших регіонів.

- У Берлінському комюніке (2003 р.) задекларована нагальна потреба в розробці рамки кваліфікацій для ЄПВО, запровадженні додатка до диплома, а також у охопленні Болонським процесом третього (докторського) циклу.

- У Бергенському комюніке (2005 р.) серед іншого йдеться про важливість розробки на основі затверджених конференцією Рамок кваліфікацій для ЄПВО (FQ-EHEA) та Стандартів і настанов щодо забезпечення якості освіти (ESG), національних рамок кваліфікацій (NQF) і стандартів якості освіти, про необхідність розвитку соціального виміру ВО, тобто надання рівного доступу до освіти представникам усіх соціальних груп.

- У Лондонському комюніке (2007 р.) оголошено про створення Європейського реєстру агенцій забезпечення якості вищої освіти (EQAR), окрім того міністри підтвердили курс на усунення перешкод академічній мобільності, завершення розроблення національних кваліфікаційних рамок (далі – НКР), розвиток соціального виміру освіти, затвердили стратегію розвитку глобального виміру ЄПВО.

- У Львовенському комюніке (2009 р.) підбито підсумки десятирічних освітніх реформ та сформульовано стратегічні цілі на наступну декаду, досягнення яких повинно вимірюватися кількісними показниками. Так, кожна країна має забезпечити можливість отримати вищу освіту вихідцям із мало представлених

груп населення. До 2020 р. принаймні 20 % студентів, що закінчують ВНЗ, повинні мати досвід участі в програмах академічної мобільності, водночас становлення ціложиттєвого навчання, навчання, орієнтованого на студента, а також працевлаштування випускників вишів залишаються надзвичайно важливими завданнями для освітян [13].

Імплементациєю Болонського процесу в Польщі опікується, насамперед, Міністерство науки та вищої освіти, утворене 5 травня 2006 р., а також спеціально сформовані установи:

- Рада з питань Болонського процесу, яка розпочала свою діяльність у 2004 р., а нині функціонує як консультативно-дорадчий орган при Міністерстві науки та вищої освіти;

- Група промоутерів / експертів Болонського процесу, до якої входять представники академічної спільноти, адміністрації вишів і студенти з усіх регіонів країни. Група складається з 21 учасника, її діяльність пов'язана з організацією семінарів, майстерень, конференцій, виданням друкованої продукції;

- Робоча група з розроблення НКР для вищої освіти;

- Комітет з розробки НКР для вищої освіти;

- Болонська група при Конференції ректорів академічних навчальних закладів [14, 4].

Перехід до двоциклової ВО за схемою бакалаврат /ліценціат/ – магістратура став можливим завдяки наявності відповідних норм у польському Законі «Про вищу освіту» від 27 липня 2005 р. [17]. Згідно з попереднім законом від 1990 р. бакалаврат був доступний, але не став імперативом. Станом на 2009 р. навчання за більш ніж 90 % напрямів у Польщі було переведено в систему двоциклової ВО [14, 5]. Винятком стали такі напрями, як стоматологія, ветеринарна медицина, фармацевтика, право, акторська майстерність, психологія [4, с. 18].

Мусимо визнати, що згідно з даними опитування, наведеними в аналітичних матеріалах Центру вивчення політики у сфері вищої освіти (СНЕРС), більшість польських студентів негативно ставляться до завершення навчання після отримання диплома бакалавра, оскільки все більше роботодавців надають перевагу випускникам вишів з дипломами магістра [5, с. 114].

Докторські студії не були новиною для академічної спільноти Польщі. Вони традиційно тривають 3–4 роки і передбачають не лише науково-дослідницьку роботу, а й навчання за індивідуальними програмами. На відміну від України, в Польщі докторський ступінь надається на інституційному рівні.

Одним із головних здобутків польських освітян стало успішне запровадження Європейської системи трансферу оцінок для першого й другого циклів ВО, а також підготовка пілотного проекту використання ECTS у третьому циклі. Уже з середини 90-х років ХХ ст. деякі польські виші на добровільних засадах почали використовувати систему трансферу оцінок, а її обов'язкове впровадження санкціонувалося Законом «Про вищу освіту» від 27 липня 2005 р. та розпорядженням профільного міністра [17; 10]. Польща є однією з 19 країн ЄПВО, де у більшості вишів запроваджено двоциклову структурну модель ECTS 180 + 120 =

300 [4, 16], хоча законом дозволяється використання градації 180–240 пунктів для першого циклу й 90–120 для другого.

ECTS є орієнтованою на студента системою, що має спиратися не лише на обсяг навантаження, необхідного студентові для досягнення мети навчального курсу, а й на результати навчання і набуті компетенції [2, с. 11]. Академічна спільнота Польщі має підстави пишатися там, що країна увійшла до списку 12 держав, у яких система ECTS відповідає цим вимогам, тобто розподілення кредитів для навчальних курсів відбувається з урахуванням не тільки обсягу навантаження, а й очікуваних результатів навчання [4, с. 22].

З 1 січня 2005 р. на виконання резолюції Берлінського комюніке всі польські ВНЗ зобов'язані видавати випускникам додаток до диплома польською та / або англійською мовою. Проте англійськомовний додаток здебільшого видається лише на вимогу випускника, що свідчить про неповне виконання зобов'язань, узятих Польщею при підписанні документа. Типовий додаток містить таку інформацію: відомості про власника диплома (прізвище, ім'я, дату народження, ідентифікаційний номер студента), інформацію про диплом (освітньо-кваліфікаційний рівень, напрям навчання та спеціальність, відомості про виш, який видає диплом, мова викладання), детальну інформацію про освітньо-кваліфікаційний рівень (тривалість навчання, умови вступу).

У додатку також міститься інформація про зміст і результати навчання: форма навчання (стаціонарна / заочна); програми, за якими здійснювалася підготовка з посиланням на нормативно-правові акти, якими встановлено стандарти освіти; перелік навчальних дисциплін і такі відомості про них, як тривалість (загальна кількість годин, лекції, семінари, практичні заняття), форма оцінювання (іспит, диференційований / недиференційований залік), рік навчання, коли вивчалася дисципліна, кількість отриманих кредитів ECTS, середній бал за кожний рік навчання, тема дипломної роботи, оцінка, отримана на випускному іспиті. Далі перераховуються права власника диплома на подальшу освіту та працевлаштування, подається інформація про його практичну, наукову діяльність, відзнаки. Додаток має бути засвідчений підписом та печаткою уповноваженої особи [3].

Запровадження так званого «спільного диплома» (*joint degree*) до системи ВО Польщі, хоча й не має юридичних перешкод, на жаль, відбувається лише на інституційному рівні силами окремих ВНЗ. Спільний диплом надається випускникам вишів, які здобувають освіту в кількох навчальних закладах (включаючи закордонні), котрі уклали угоду про співпрацю, підготували спільні програми навчання і повністю визнають результати екзаменів, складених у партнерських інституціях освіти, а також практикують академічний взаємообмін.

На жаль, статистика студентської мобільності в Польщі є невтішною: за даними Eurostat (2006 р.), іноземців у польських вишах налічувалося менше 1 % від

загальної кількості студентів і лише 1–3 % поляків мали змогу навчатися за кордоном. Польща, разом з Україною, Росією і Туреччиною, згадується як країна з найгіршими показниками академічної мобільності [7, 44].

Державна акредитаційна комісія (*Państwowa Komisja Akredytacyjna*), на яку покладено функцію оцінювання якості освітніх послуг, була заснована у 2002 р. У квітні 2009 р. вона стала членом Європейської мережі забезпечення якості вищої освіти (ENQA). Комісією укладено договори про взаємовизнання акредитаційних висновків з аналогічними нідерландською та австрійською установами. Також було підписано протокол намірів зі швейцарською комісією, який містить узгоджену позицію сторін щодо відсутності суттєвих відмінностей у процедурах, стандартах та акредитаційних рішеннях.

Міністерство науки та вищої освіти Республіки Польща повідомило про початок роботи над національними кваліфікаційними рамками (НКР) улітку 2006 р. Було створено Робочу групу з 18 експертів, головним завданням якої була розробка проекту НКР. Пізніше було сформовано керівний Комітет з розробки національної рамки кваліфікацій для вищої освіти. Базова концепція, яка містила основні положення НКР, була представлена на розгляд Міністерства в 2008 р. і отримала схвальні відгуки чиновників. Концепція базується на так званих «дублінських дескрипторах» і переводить оцінку кваліфікації із кількісної площини (тривалість навчальних курсів) у якісну, сфокусовану на результатах навчання, професійній дослідницькій діяльності тощо. На думку розробників, успішне втілення концепції неможливе без попередньої її популяризації як серед академічної спільноти, так і серед роботодавців. Триває громадське обговорення проекту, яке має завершитися доопрацюванням НКР та внесенням відповідних змін у національне законодавство [14, 9].

Нині чинні вимоги до програм підготовки бакалаврів і магістрів були викладені в розпорядженні міністра від 12 липня 2007 р. [9]. У додатках до документу міститься детальна інформація про всі 118 напрямів навчання, що існують у Польщі: перелік кваліфікацій, котрі повинен набути студент, загальний зміст навчальних програм, мінімальна кількість годин та кредитів ECTS з фундаментальних і фахових дисциплін.

Закон «Про вищу освіту» від 2005 р. поділив польські виші на 2 групи – ВНЗ університетського типу (мають докторантури) та ВНЗ неуніверситетського типу (мають право лише на підготовку бакалаврів і / або магістрів). Близько 70 % державних вишів належать до першої категорії [11, 53]. Для студентів стаціонару державних вишів навчання є безкоштовним, проте платня може стягуватися: за повторне проходження курсу тими, хто не був успішно атестований; за навчання, здійснюване іноземними мовами; за вивчення дисциплін, що не входять до навчальної програми; за заочне навчання.

Державна підтримка студентів полягає не лише в наданні стипендій і грантів на навчання тим, хто звернувся з таким проханням і має на це достатні підстави, а й у частковому погашенні відсотків за позиками на освіту, наданими комерційними банками [11, 55]. Така державна політика безумовно є важливим кроком на шляху формування соціального виміру ВО. На інституційному рівні соціальна політика полягає у включенні до бюджетів ВНЗ статті витрат на допомогу представникам малозабезпечених верств населення.

У багатьох закладах вищої освіти Польщі були створені власні кар'єрні бюро, які співпрацюють з роботодавцями та державними службами зайнятості, надають студентам інформацію про наявні робочі місця, влаштовують ярмарки вакансій, проводять профорієнтаційну роботу. Діяльність таких організацій є вдалим прикладом реалізації на інституційному рівні однієї з головних цілей Болонського процесу – працевлаштування якомога більшої кількості випускників вишів.

Упровадження освітніх програм для дорослих у контексті реалізації принципу ціложиттєвого навчання в Польщі, на жаль, носить фрагментарний характер. Згідно з даними, що містяться в доповіді Європейської асоціації університетів, лише близько половини вишів розробили власні стратегії ціложиттєвого навчання [15, 115]. За інформацією Європейської студентської спілки, післядипломні навчальні курси не є популярними серед поляків, оскільки платня, встановлена за них вишами, є надто високою [1, 85]. Очікується, що розроблення національної стратегії ціложиттєвої освіти буде завершено в 2010 р.

Отже, протягом першої декади становлення ЄПВО модернізація вищої освіти в Польщі здійснювалася за напрямками, визначеними в комюніке Конференцій міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу. Наведені у статті статистичні дані свідчать про успішне запровадження трициклової структури ВО, додатку до диплома та ECTS, демонструють кропітку роботу керівників освітньої галузі й академічної спільноти у сфері розроблення національної рамки кваліфікацій і забезпечення якості освіти. Проте стає очевидним, що настанови Будапештсько-Віденської декларації, які акцентують увагу на сприянні академічній мобільності, розвитку соціального виміру освіти й покращенні перспектив працевлаштування випускників вишів, є надзвичайно актуальними для Польщі, оскільки саме ці аспекти залишаються для країни найбільш проблемними. Подальша модернізація ВО Республіки Польща, безсумнівно, заслуговує на те, щоби стати предметом компаративних досліджень.

Список використаних джерел:

1. *Bologna at the finish line. An account of ten years of European higher education reform.* – Brussels, 2010. – 130 p.
2. *ECTS Users' Guide. European Credit Transfer and Accumulation System and the Diploma Supplement / Directorate-General for Education and Culture.* – 2004. – 47 p. – URL:

- [http://www.hrk.de/de/download/dateien/ECTSUsersGuide\(1\).pdf](http://www.hrk.de/de/download/dateien/ECTSUsersGuide(1).pdf)
3. EUROPASS [Електронний ресурс]. – URL : <http://europass.cedefop.europa.eu/europass/home/hornav/Downloads/DSupplement/DSupplementExamples.csp>. – Назва з екрану.
  4. First decade of working on the European Higher Education Area. Vol. 1. Detailed assessment report. – 2010. – 114 p. – URL: http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/bologna_process/independent_assessment_1_detailed_rept.pdf
  5. First decade of working on the European Higher Education Area. Vol. 2. Case studies and appendices. – 2010. – 221 p. – URL: http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/bologna_process/independent_assessment_2_cases_appendices.pdf
  6. Focus on Higher Education in Europe 2010: The Impact of the Bologna Process. – Brussels: Eurydice, 2010 – 158 p.
  7. Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process. – Brussels: Eurydice, 2009. – 72 p.
  8. Organization of the education system in Poland 2008/09. – Brussels: Eurydice, 2010 – 258 p. – URL: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/PL_EN.pdf
  9. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki : Dz.U. 2007 nr 164 poz. 1166.
  10. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie warunków i trybu przenoszenia osiągnięć studenta : 3/10/2006, Dz.U. 2006 nr 187 poz. 1385.
  11. Structures of Education and training Systems in Europe: Poland. 2009/10 Edition. – 2010. – 68 p. – URL: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_PL_EN.pdf
  12. Tadeusz Lewowicki. Edukacja w Polsce – doświadczenia dwudziestu lat (1989 – 2009) transformacji ustrojowej / Tadeusz Lewowicki // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції: зб. матеріалів Міжн.науково-практичної конференції. – 22-24 квітня, 2009 р. Київ–Житомир / За заг. ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої – К.: KIM, 2009. – С. 49–62.
  13. The official Bologna Process website 2007-2010 [Електронний ресурс] – URL: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/> – Назва з екрану.
  14. Towards the European higher education area [Електронний ресурс]. – 2009. – 10 p. – URL: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/links/National-reports-2009/National_Report_Poland_2009.pdf
  15. Trends 2010: A decade of change in European Higher Education. / by A. Sursock & H. Smidt. – Brussels: EUA, 2010. – 123 p.
  16. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw z 27 września 1990 r // Nr 65. – Poz. 385.
  17. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw z 30 sierpnia 2005 r // Nr 164. – Poz. 1365.